

Waarschijnlijk geval van bigamie bij Sperwer *Accipiter nisus* in de Zuidoost-Achterhoek

Gejo Wassink

Voor de roofvogelonderzoekers in de Zuidoost-Achterhoek was het jaar 2002 spectaculair. Allereerst stuitte we op een boomnest van een Oehoe *Bubo bubo* en op de valreep ontdekten we een wel erg bijzonder sperwernest. Over de Oehoe wordt of is reeds uitvoerig bericht... Dit artikeltje beschrijft het eerste waarschijnlijke geval van bigamie bij de Sperwer in de Zuidoost-Achterhoek.

In 1995 werden er bij een nest bij Bredevoort al eens twee sperwervrouwtjes gesignaleerd. We vermoedden toen dat het bigamie betrof, maar bewezen is dat indertijd niet. In dat nest werden 5 eieren gelegd, waarvan er 4 niet uitkwamen. Metingen aan het vrouwelijke pulletje wezen uit dat de eileg rond 30 april was gestart. Omdat er niets vreemds was te zien was aan de eieren, bestempelden we dit geval als "niet bewezen". Heel anders is het bij het nest waarover dit artikel gaat.

Op 30 juni 2002 werd bij het Meerdinck (Winterswijk) een sperwernest gevonden; tijdens de controle vloog een vrouwtje van het nest. Onder de horstboom waren nog geen poepspetters te zien; het betrof dus een "late" Sperwer. In het gehele werkgebied van de Vogelwerkgroep Zuidoost-Achterhoek vonden we in 2002 in totaal drie late broedgevallen, namelijk bij Kiddenkamp (start eileg 22 mei), bij Meerdinck (22 mei) en bij Bekendelle (27 mei). Het legbegin werd als volgt berekend: ringdatum-leeftijd oudste pul-38.5 dagen broedduur. Bij controle van twee andere nesten troffen we het nest leeg aan, maar ook van deze nesten hadden we het vermoeden dat de Sperwers laat waren gestart. Volgens Jan van Diermen is er bij dergelijke late sperwerbroedsels soms sprake van naleg, waarbij dus eerst de eieren van het eerste broedsel verloren zijn gegaan. Soms verplaatsen de Sperwers zich daarna tot wel 1 km van de eerste broedplaats.

Op 13 juli 2002 hadden we ons laatste ringbezoek gepland voor de late Torenvalken en Sperwers. Omdat het die ochtend regende, was ik eigenlijk niet van plan om te gaan. Dat zou betekenen dat de pullen van deze late broedsels ongeringd zouden blijven, omdat ik vanwege mijn werk (onderwijs) de daaropvolgende week geen tijd meer kon vrij maken voor het ringwerk. Omdat een collega thuis met een jonge Torenvalk zat 'opgescheept', die nodig ergens bijgeplaatst moest worden, heb ik toch maar mijn krat met ringspullen in de auto geladen en ben die ochtend naar Winterswijk vertrokken. Achteraf een wijs besluit, zoals uit dit artikel zal blijken.

Nadat we de jonge Torenvalk bij een laat broedsel van Torenvalken hadden bijgeplaatst, en nog wat ander ringwerk hadden gedaan, kwamen we bij het Meerdinck. Bij het sperwer zagen we aan de poep eronder al dat er niet veel jongen op zaten. Bovendien betrof het een superdun grove dennetje dat niet beklommen kon worden. Stiekem dacht ik: "mooi... daar kan ik toch niet inklimmen... dan wordt het gemiddelde jongental ook niet omlaag gehaald" (een flauwekulgedachte natuurlijk). Toen de

‘grondploeg’ zich bij wijze van spreken al omdraaide om terug te keren naar de auto, bedacht ik me en klom in een wat dikkere grove den naast de horstboom. Met een verkrijger kon ik dan in ieder geval de inhoud van het nest controleren. Eenmaal op een hoogte van 8 meter aangekomen bleek dat ik een tak van de nestboom kon pakken. Voorzichtig trok ik de top van het boompje naar me toe. Omdat het zo’n dun, flexibel dennetje was, ging dat uitstekend. Het nest kwam binnen handbereik en ik bond de beide bomen tijdelijk met een touwtje aan elkaar vast. Ik richtte snel een ringplek in, en het werk kon beginnen. In het nest trof ik, naast 6 eieren, slechts één pul van 13 dagen oud aan; het was een mannetje dat ringnummer 1410417 meekreeg. Zijn vleugel was 78 mm, zijn gewicht 125 gram (zonder krop). Teruggerekend aan de hand van de vleugellengte kwam ik uit op een legbegin van 22 mei, inderdaad een laat broedsel. Het gemiddelde legbegin van de 13 ‘beringde nesten’ in de omgeving van Winterswijk kwam in 2002 op 2 mei uit, met een variatie van 19 april tot 27 mei. Zouden we de drie late broedsels buiten de berekening houden, dan was het gemiddelde legbegin zelfs 26 april. Het legbegin van dit nest viel dus zo’n 3 weken later dan gemiddeld.

In het nest lagen verder nog 6 niet-uitgekomen eieren. Bovendien hing er nog een kapot ei in de takken onder het horst. In totaal trof ik dus 1 pul en 7 eieren aan! Dat betekent dat hier minimaal 8 eieren waren gelegd! Toen ik wat beter keek, bleek dat de eieren onderling een duidelijk verschillende pigmentering hadden. Onmiddellijk begon het door mijn hoofd te spoken dat hier waarschijnlijk twee vrouwtjes hun eieren in één nest hadden gelegd. Van de zeven eieren vertoonden er vier duidelijk donkere vlekken. De overige drie eieren hadden geen vlekken, maar uitsluitend pigmentering aan het stompe einde. Omdat Rob Bijlsma altijd “Metten is weten” predikt, heb ik alle eieren met de schuifmaat ‘bewerkt’ (Tabel 1).

Tabel 1. Maten en pigmentering van zeven eieren in hetzelfde sperwernest (met 1 pul), Meerdinck, 13 juli 2002; ei 4 was kapot. *Measurements and markings of seven eggs in a single Sparrowhawk nest (with 1 chick), Meerdinck, 13 July 2002; egg 4 was broken.*

Einummer <i>Egg number</i>	Pigmentering <i>Marking</i>	Lengte (mm) <i>Length (mm)</i>	Breedte (mm) <i>Breadth (mm)</i>	Volume (cc) <i>Volume (cc)</i>
1	gevekt <i>blotched</i>	41.95	33.10	23.16
2	gevekt <i>blotched</i>	41.35	33.80	23.81
3	gevekt <i>blotched</i>	43.00	33.70	24.61
4	gevekt <i>blotched</i>	-	-	-
5	ongevekt <i>unmarked</i>	40.95	33.00	22.48
6	ongevekt <i>unmarked</i>	40.40	32.75	20.36
7	ongevekt <i>unmarked</i>	38.80	32.50	20.66

Gemiddeld hadden de gevlekte eieren een afmeting van 42.10 x 33.50 mm, de ongevekte van 40.05 x 32.75 mm. De ongevekte eieren maakten een rondere indruk dan de gevlekte eieren. Zoals gezegd was de pigmentering duidelijk verschillend. De gevlekte eieren waren erg zuiver, blauwachtig gekleurd met afstekende donkere vlek-

ken. De vrijwel ongevlekte eieren hadden nauwelijks zichtbare, donkere vlekken en waren 'vuiler' van kleur. Het lijkt mij duidelijk dat het hier ging om twee legfels van verschillende wijfsjes in hetzelfde nest. Helaas werden nooit meerdere volwassen vogels tegelijkertijd bij het nest gezien. Ook vonden we geen ruiveren op de ringdatum.

In de *Ecologische atlas van de Nederlandse roofvogels* wordt melding gemaakt van drie gevallen van bigamie in de periode 1984-1991. Op 2 juli 1990 trof men bij Rolde een nest met 8 eieren aan. Aan de pigmentering van de eieren was te zien dat het om 2 series ging. Op dit nest werden geen pullen grootgebracht; wel werden de twee vrouwtjes en het mannetje waargenomen bij het nest. Het tweede geval vond in 1991 plaats bij Glimmen. Hier is een foto gemaakt van 2 broedende wijfsjes op hetzelfde nest (tegelijkertijd). De beide wijfsjes produceerden tezamen 7 eieren (2 series) en brachten twee jongen groot. Een derde geval werd in 1988 bij Zeegse vastgesteld. Alhier werden 8 eieren gelegd (2 series van 4) door 2 verschillende wijfsjes. Op 6 juli trof Willem van Manen hier 2 pullen aan (7 en 12 dagen oud). Men achtte het toen denkbaar dat het eerste wijfje was verongelukt en was vervangen door een nieuw vrouwtje dat haar eigen legfel in hetzelfde nest deponeerde.

Veel meer kan ik over dit voorval in de Achterhoek niet melden. Het is niet duidelijk of beide vrouwtjes tegelijk eieren hebben gelegd. Ook is niet te zeggen of het eerste vrouwtje is overleden, waarna haar plek is ingenomen door een nieuw vrouwtje (zou een verklaring kunnen zijn voor het late legbegin). Evenmin is iets bekend over de aanwezigheid van het mannetje. De waarschijnlijke bigamie is dus vastgesteld op basis van metingen en beschrijving van de eieren.

Summary: Probable case of bigamy in a Sparrowhawk *Accipiter nisus* from the southeastern Achterhoek

The start of laying in 13 Sparrowhawk broods in the southeastern Achterhoek in 2002 was on average 2 May, with a range of 19 April through 27 May. One of the broods, visited on 13 July to ring the nestlings, held 6 eggs and a single nestling male (maximum wing chord 78 mm, body mass 125 g); the remains of a seventh egg were detected on the branches underneath the nest. A closer examination of egg sizes and egg markings (Table 1) showed that this apparent clutch of 8 eggs probably consisted of two separate clutches. It remains a mystery whether two females were involved simultaneously, or whether a female took over nest and clutch of another female and added her own clutch. The latter situation might have explained the late onset of laying as calculated from the age of the nestling, i.e. 22 May.

Adres: Europaweg 40a, 7137 HN Lievelede.